

УДК 008+ 304.44

Костенко О. М.

СОЦІАЛЬНА КУЛЬТУРА ГРОМАДЯН - ОСНОВА НОВОЇ УКРАЇНИ

Автор, застосовуючи сформульований ним принцип соціального натуралізму і спираючись на розроблену ним культурно-правову концепцію забезпечення соціального порядку, обґрунтовує висновок, згідно з яким прогрес українського суспільства має відбуватися на основі розвитку соціальної культури громадян.

Очевидно, питання, як нам розбудувати суспільство. На мій погляд, основою нової України, є основним для сучасного українського суспільства має стати *соціальна культура громадян.*

© *Костенко О. М.*, 2005

Цей висновок постає при розгляді феномену Помаранчевої революції у світлі *політичної кримінології*. Досліджуючи політичні причини і наслідки злочинності, я переконався в доцільності розвитку нової галузі науки, яку останні 10 років називають політичною кримінологією.

Слід зазначити, що сучасна наукова проблематика вимагає пошуку нового методологічного інструментарію. Саме тому для досліджень у політичній кримінології застосовано *принцип соціального натуралізму* [1], відповідно до якого всі соціальні явища мають розглядатися не лише як такі природні, якими є фізичні й біологічні явища, а й навіть більш природні, оскільки перші порівняно з другими є вищою формою розвитку Природи. Соціальні явища відбуваються за такими самими законами, даними для них Матір'ю-Природою, як фізичні та біологічні явища. Воля і свідомість людей виникають не для того, щоб вийти з-під влади законів природи, а навпаки — щоб якнайкраще до них пристосуватися.

Прогрес людства — це розвиток пристосованості волі й свідомості людей до законів Вищого Законодавця — Природи. Міра цієї пристосованості і є тим, що ми називаємо соціальною культурою людей.

Таким чином, стан, у якому перебуває суспільство, визначається соціальною культурою людей, тобто мірою узгодженості їх волі й свідомості із законами, даними природою для суспільного життя.

Якщо, наприклад, через ті чи інші причини, має місце регрес соціальної культури людей, то це означає, що в суспільстві набувають поширення сваволі й ілюзії, які виявляються, зокрема, у волюнтаризмі, утопізмі, містицизмі, імморалізмі, криміналізмі та інших явищах, що спричиняють кризу в суспільстві.

Подібне поширення сваволі й ілюзій, очевидно, мало місце в римській провінції Іудеї дохристиянського періоду. Свавілья саддукеїв та ілюзії фарисеїв, а також суд синедріону над Ісусом Христом і заклики народу до Понтія Пілата «Розіпни!» свідчать про кризовий стан тодішнього суспільства, зумовлений кризою соціальної культури людей. Місія Ісуса Христа полягала саме в тому, щоб врятувати це суспільство від руйнівного поширення сваволі та ілюзій шляхом запровадження християнської культури, сутністю якої були антисвавілья й антиілюзії.

Християнізація суспільства стала одним з найвизначніших зразків подолання руйнівної сили свавілья й ілюзій в суспільстві за допомо-

гою запровадження нової соціальної культури людей. Християнство врятувало тодішнє суспільство від краху тому, що направило людей до підкорення не власним свавільям й ілюзіям, а Вищому Законодавцеві, якого віруючі уявляють як Бога, а натуралісти — як Природу. Природа і Бог — це дві іпостасі Вищого Законодавця, котрий дає закони для існування фізичним, біологічним і соціальним явищам.

Застосування принципу соціального натуралізму в кримінологічних і правознавчих дослідженнях виявилось достатньо продуктивним. Очевидно, він таким самим чином може застосовуватися і в інших соціальних (в тому числі гуманітарних) науках. Зокрема, завдяки використанню принципу соціального натуралізму було розроблено так звану *культурно-правову концепцію забезпечення соціального порядку*. Згідно з цією концепцією, стан будь-якого суспільства визначається соціальною культурою громадян: яка соціальна культура людей — таке і їхнє життя. А право відіграє роль інструмента в руках громадян, який вони використовують залежно від своєї соціальної культури. Іншими словами, порядок у суспільстві забезпечується формулою: «культура плюс право».

Дослідження у галузі політичної кримінології з використанням культурно-правової концепції дали змогу виявити таку закономірність: якщо громадяни не мають соціальної (тобто політичної, економічної, правової) культури, необхідної для існування в суспільстві режиму демократизму, то, виходячи з тоталітарного режиму, на шляху до демократії це суспільство має спочатку пройти режим криміналізму. Саме так і сталося в Україні, де відповідно до цієї закономірності після падіння режиму тоталітаризму виник режим криміналізму. *Помаранчева революція — це антикримінальна революція, яка, руйнуючи режим криміналізму, «відкриває двері» для оволодіння громадянами такою соціальною (політичною, економічною, правовою) культурою, яка потрібна для виникнення в Україні режиму демократизму*. Антикримінальний характер цієї революції полягав передусім у тому, що основним гаслом її провідників, за яким пішов народ, було таке: «Злочинці повинні сидіти в тюрмах!»

Лише оволодіваючи соціальною культурою, що містить політичну, економічну та правову культуру, громадяни можуть сприяти перетворенню суспільства від кримінального до демократичного. Згідно з культурологічною концепцією, існує така закономірність: яка культура громадян — таке і їхнє життя. Перефразовуючи відомий вислів Ф. М. Достоєвського про те, що

«Світ врятує краса», можна стверджувати, що «Україну врятує соціальна культура громадян».

Громадяни мають взяти на себе свою частину провини за те, що в Україні виник режим криміналізму, бо, не маючи належної соціальної культури, вони дали можливість злочинцям панувати в країні.

Визначальна роль соціальної культури громадян у суспільному житті підтверджується переконливим спостереженням. Наприклад, порівняння соціальної (політичної, економічної, правової) культури середньостатистичного українця і середньостатистичного шведа дає змогу дати правильну відповідь на запитання, чому сьогодні в Україні таке життя, а у Швеції — інше.

Нерозуміння визначальної ролі соціальної культури громадян у житті суспільства призводить до різноманітних ілюзій, у тому числі політичних. Зокрема, надто поширеною є ілюзія щодо так званої політичної волі влади: начебто сама влада є джерелом якоїсь власної політичної волі для народу. Влада захоче — являє своєму народу добру політичну волю, а захоче — злу політичну волю, як добрий чи злий цар. Але насправді це не так, бо існує закономірність, яку помітив ще Г. Гегель: «Кожен народ має той уряд, якого він заслугоує».

Очевидно, щодо державної влади найпродуктивнішою може бути так звана інструментальна концепція, згідно з якою природне призначення державної влади — бути інструментом в руках народу, а не якимось самовільним чинником. При цьому громадянам слід мати належну соціальну культуру, щоб, утримуючи державну владу у своїх руках, ефективно її використовувати. З «інструментальної» концепції державної влади випливає, що найкращою є державна влада в руках народу з високою соціальною культурою, як, наприклад, кельма в руках будівельника, котрий відзначається високою майстерністю.

Відповідно до культурологічної концепції, політична воля влади завжди перетворюється на політичну сваволю, якщо ця влада не є інструментом у руках громадян, які мають належну соціальну культуру. Це означає, що нова влада в Україні лише тоді уникне спокуси чинити політичне свавілля, коли зробить усе, щоб стати інструментом в руках українських громадян з високою соціальною культурою. За інших умов народу не слід очікувати, що нова державна влада зможе мати добру політичну волю. Лише сам народ суверенно має бути джерелом політичної волі державної влади, володіючи нею

як своїм інструментом відповідно до своєї соціальної культури.

Основою нової України має бути соціальна культура громадян: якою буде ця культура — такою буде і Україна.

Якщо приводом Помаранчевої революції була кримінальна маніпуляція виборами, то причиною — криміналізм в Україні. Але найважливіший результат цієї революції полягає в тому, що вона «відкрила двері» для розвитку соціальної культури громадян, яка має стати основою демократизму і громадянського суспільства в Україні. Будь-які реформи зводяться нанівець, якщо антикримінальна революція з помаранчевою відзнакою не отримає такого свого завершення.

Революційна спрямованість волі й свідомості громадян «проти криміналізму», зокрема їхня «революційна культура», зовсім не означає, що вони вже мають соціальну культуру «для демократизму». Перше лише «відкриває двері» для другого. Стосовно цього не повинно бути якихось ілюзій: від криміналізму до демократизму суспільство ще має пройти шлях формування соціальної культури громадян. Оскільки соціальна культура громадян формується під дією двох чинників — соціального просвітництва і соціальної практики, то творці нової України мають спрямувати свої зусилля на забезпечення саме такого *соціального просвітництва* і такої *соціальної практики*, які здатні формувати належну (європейського типу) соціальну культуру громадян України. У цьому має полягати місія нової влади, покликаної Помаранчевою революцією. А місією громадян, котрі здійснили Помаранчеву революцію «проти криміналізму», є оволодіння соціальною культурою, необхідною «для демократизму». Такою, очевидно, має бути формула співучасті влади і громадян у творенні нової України.

Увійшовши у «двері», відкриті Помаранчевою революцією, люди стали на шлях засвоєння соціальної культури, яка здатна допомогти вийти зі стану криміналізму і перейти до стану демократизму. Тому є усі підстави вважати, що у листопаді 2004 р. на майдані Незалежності у Києві почалася саме революція з усіма її ознаками, оскільки наслідком її має бути зміна в Україні стану суспільства — з криміналізму на демократизм.

Про таке перетворення й повинні дбати провідники Помаранчевої революції, аби довести її до завершення. А доки цього не станеться, криміналізм залишатиметься політичною проблемою № 1 для України.

У такій ситуації може бути лише два шляхи розвитку подій в Україні: або старий криміналізм зміниться новим, або замість криміналізму в суспільстві розвинеться демократизм.

Відповідно до культурологічної концепції єдиною гарантією усунення криміналізму і встановлення демократизму в Україні є розвиток соціальної культури громадян. Якщо нова влада проігнорує цю закономірність, то українське суспільство піде по новому колу криміналізму.

Влада як засіб упорядкування суспільного життя має забезпечити в Україні такий суспільний лад, який був би сприятливим для розвитку соціальної (політичної, економічної, правової) культури громадян, аби вони мали не лише сво-

боду, а й культуру. Бо, згідно з культурологічною концепцією, демократія, так само як і громадянське суспільство, можливі лише в результаті втілення в життя громадян формули: «Свобода плюс культура». Свобода без культури здатна утворювати не демократизм, а криміналізм.

Отже, *радикальним засобом усунення кризи, яка привела до Помаранчевої революції, є створення в Україні ладу, сприятливого для розвитку соціальної культури громадян.* Інші засоби (наприклад, кадрові зміни чи підвищення розміру пенсій) — паліатив, який сам по собі не здатний знищити коріння криміналізму. Якщо нова влада обере паліатив — суспільство піде по новому колу криміналізму. Чи для цього українці піднялися на Помаранчеву революцію?

1. Костенко О. М. Соціальний натуралізм як методологічний принцип юриспруденції і кримінології // Вісник Академії правових наук України.— 2004.— № 4.— С. 133—145;

Він же. Основне питання правознавства з позицій соціального натуралізму // Проблеми філософії права.— 2003.— Т. 1.— С. 72-79.

О. Kostenko

SOCIAL CULTURE OF CITIZENS - A BASIS OF NEW UKRAINE

The author, applying the principle of social naturalism formulated by him and basing on the cultural-legal concept of the social order developed by him, proves a conclusion according to which progress of the Ukrainian society should occur on the basis of citizen's social culture development.